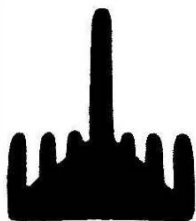

Årbok for Karmsund 1987-1992

Karmsund Folkemuseum

Haugesund 1992

Ludvig Eriksen Trykkeri a.s

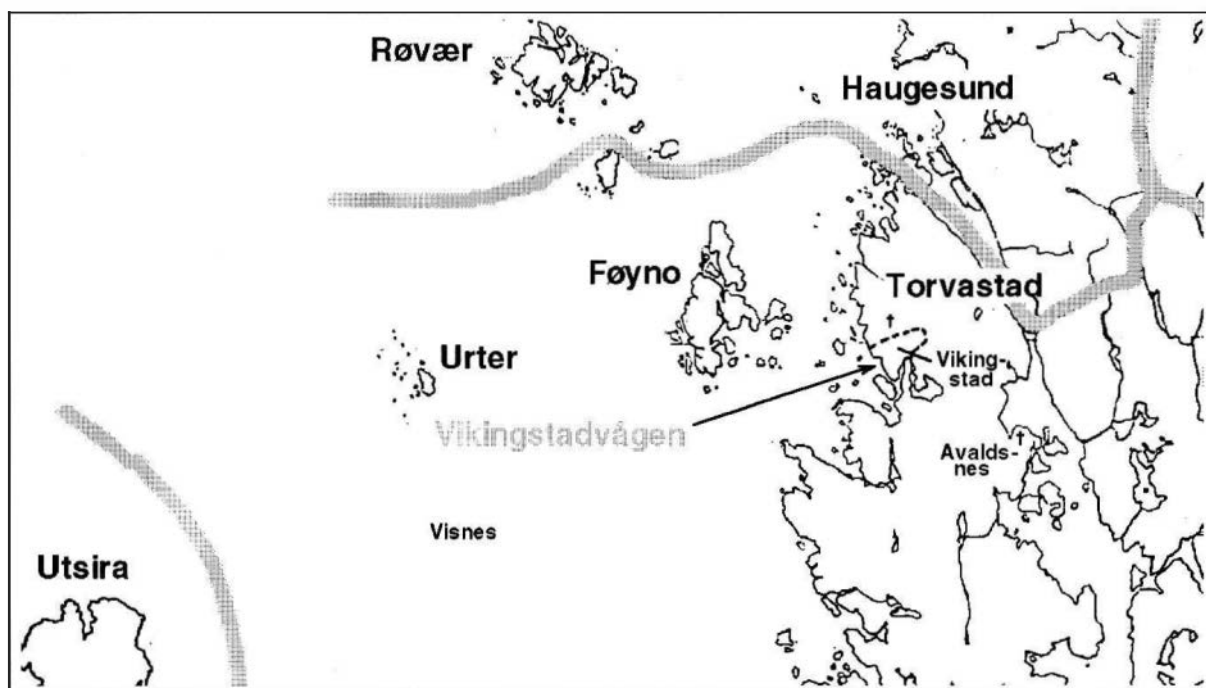
Vikingstadvågen sett fra "Skuddnes"
(Foto: EV)

VIKINGSTADVÅGEN

- ei havn på vestsida av Nord-Karmøy

En historisk skisse

Evy Vikingstad

Vikingstadvågen er ei lita havn på vestsida av Nord-Karmøy. Bebyggelsen omfatter i dag totalt 8 små naust. Økonomisk virksomhet opp gjennom årene har stort sett vært heimefiske, hummerfiske og bøndenes deltagelse i sesongfiskerier. Livet i og rundt havna var karakteristisk for hvordan en stor del av kystbefolkningen levde med fiske og jordbruk hånd i hånd. I noen perioder dominerte fisket, i andre perioder dominerte jordbruket, men det var kombinasjonen som gav livsgrunnlaget. Denne artikkelen vil prøve å si noe om forbindelsen mellom havna, folket, gården og havet. Artikkelen tar med opplysninger om havna fra utskiftingsberetningene for gården Vikingstad i

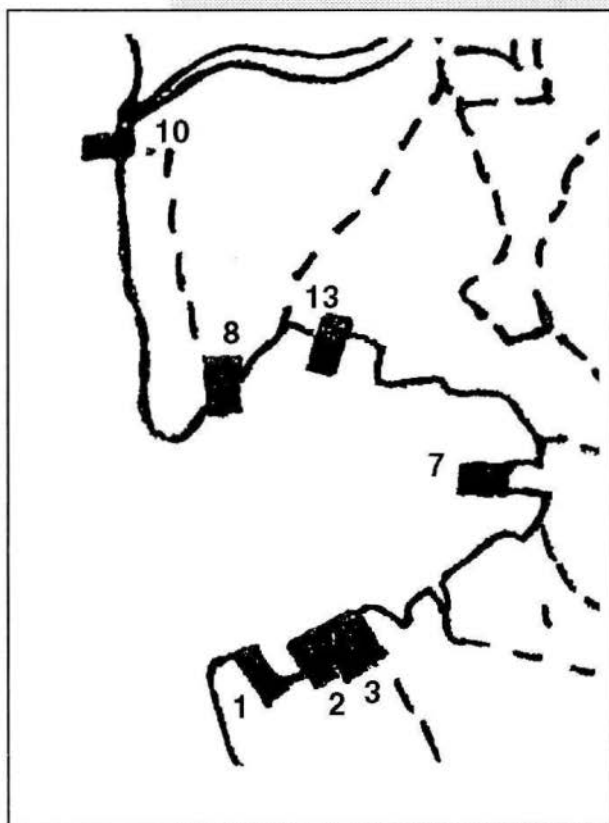
1889 og sammenligner dette med havna slik den er i dag, tar med innsamlede stedsnavn fra havna og området utenfor, ser på bruken av havna og ser til slutt litt på ulike båttyper som har vært knyttet til denne bruken. I forbindelse med båttypene tas det også med en del opplysninger om et båtbyggeri som tidligere lå på Lyngholmen i Sveio.

Vikingstadvågen

Vikingstadvågen (Vikjngstavåjen) ligger på vestsida av Torvastad - nord på Karmøy. Det er ei naturlig vik som vender mot vest. Havna gav livd for vind fra sør, øst og nord, men kom den fra vest, var det best å berge båtene. Da

Vikingstadvågen etter utskiftingskartet fra 1886¹

Utsiftingen av gårdsbrukene på Vikingstad ble avsluttet i 1889. Det er lite utskiftings-dokumentene omtaler eiendomsforholdene av naust og naustgrunner. Noe står der likevel: *«Alle særskilte hidtilværende sjøhusgrunde, nøstgrunde, baadstøer og brygger med tilhørende baad-opptrækspladse som ikke i denne forretning særskilt er begrændsede forbeholdes vedkommende eiere (brugere) til benyttelse,...»*

Nr. Eier, betegnelse

1	Endre Mathiassen
2	Klaus Pederson
3	Klaus Pederson
	Skeiegrunnen
7	Askild Knutson
8	Peder Rasmusson
10	Kristian Ommundsen og
	Ommund Ommundsen Lahammaren
13	Osmund Holgersen

Vikingstadvågen 1992

Vikingstadvågen har endret seg en del fra 1886, men en del av naustene fra den gang står fortsatt og nyere er kommet til. Opplysningene om naustene er tatt fra en SEFRAC-registrering² som ble gjort i 1982 og av informanter³.

ble de enten rodd inn mot Stångavåjen og lagt ved Berlaugetre eller dratt opp på land (Kart side 76 nr. 57 og 54). Likevel hendte det mang en gang at båtene enten var blitt fylt med sjø og hadde sunket eller at de var blitt snudd med kjølen i været.

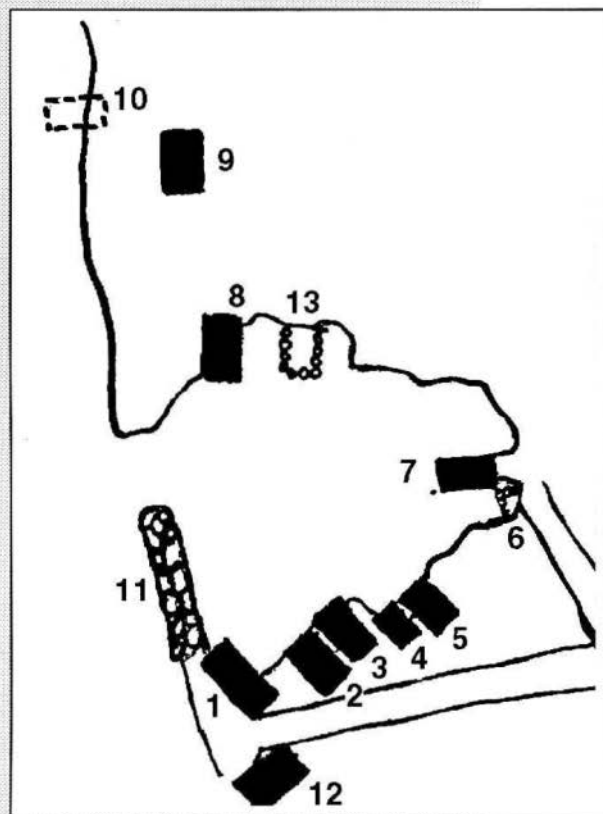
I 1970/71 ble det bygd molo ytterst i havna over til et skjær kalt Brurå, som lå midt i innløpet. Etter byggingen av moloen ble Vikingstadvågen ei trygg havn for småbåtene uansett vær og vind.

Eierne av naustene i Vikingstad var i perioden 1930-1960 først og fremst bønder, men fiske var ei god attåtnæring i tida utenom onnene. Det var bare en av bøndene John (nr. 3), som drev fiske i den grad at det periodevis kunne regnes som hovednæring. Han hadde ei skøyte og en del av naboene

Nr. Eier, betegnelse, byggeår mm.

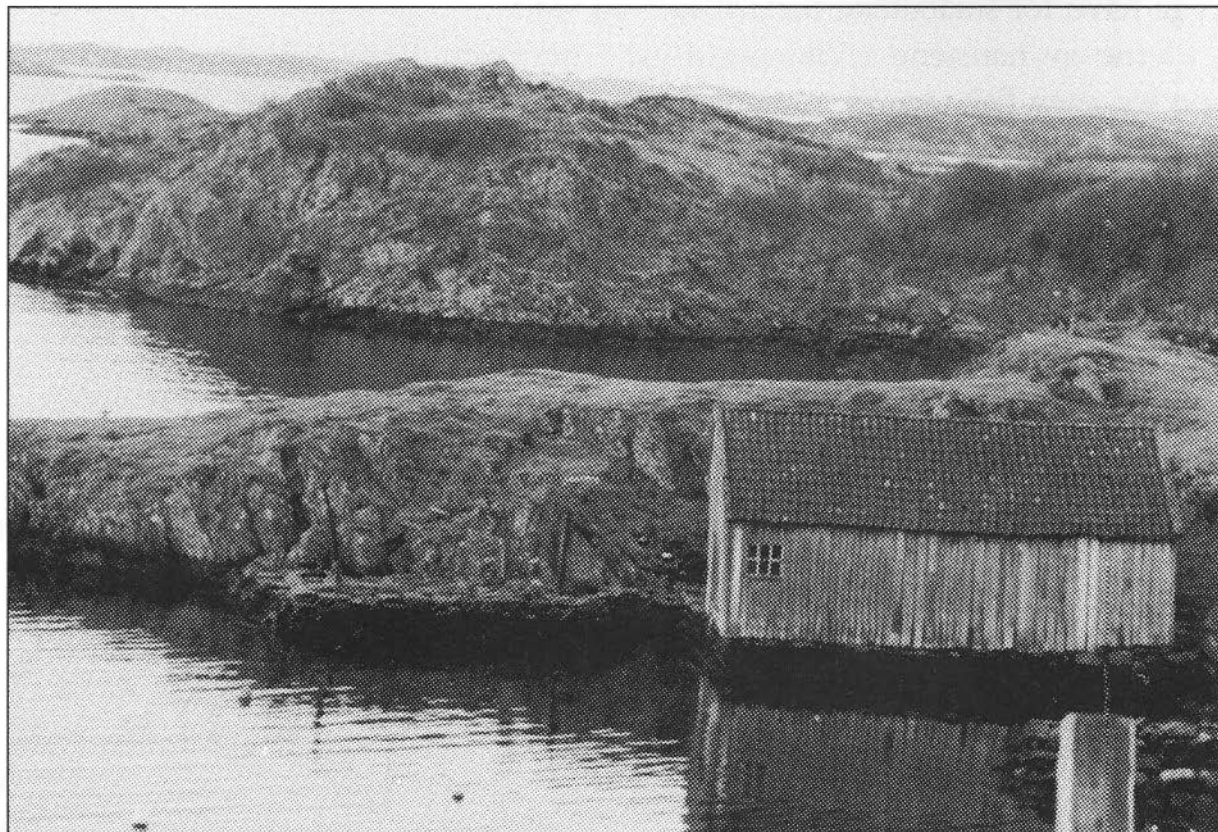
- 1 Magne Vikingstad
1825-1849
- 2 Magne Velde
1875-1899
- 3 John M. og Teodor Vikingstad
1875-1899?
Flyttet hit fra Stange i 1951#
- 4 John M. og Teodor Vikingstad
1825-1849
Flyttet fra grunn nr 3 i
1928 #
- 5 Jon J. Vikingstad
1936/37 #
- 6 Ruin etter hus eid av Gunnar Gunnarson #
(f.1869-d.?)
- 7 Rolf Torvestad
1850-1874
- 8 Bjarne Vikingstad
1850-1874
Naustet ble flyttet litt nordøst
ca.1900 #
- 9 Johannes Larsens etterkommere
ca.1900
Strandsitterhus
- 10 Lahammergrunnen
- 11 Moloen 1970-71 #
- 12 John Mattias Vikingstad 1973 #

Disse opplysningene er ikke med i SEFRAK-registreringen.

på Vikingstad var med som menneskap hos han.

Naustene i Vikingstadvågen er nokså likt bygd. Alle de eldste er grindnaust og er bygd en gang på 1800-tallet. Det eneste naustet som står uten ytre forandringer, er nr. 8. Naustet har fortsatt opprinnelig kledning og pannetak. De andre naustene har enten fått byttet tak eller det er blitt gjort noe med kledningen. Årsaken til at nr. 8 har holdt seg så godt, er at det ligger ekstra godt i

Naust nr.8 i Vikingstadvågen.

Eid av Bjarne Vikingstad

(Foto: EV)

livd for vestavinden og nordavinden. Vinden kunne ta godt ellers her inne i vågen. Naust nr. 7 innerst i vågen og nr. 10 på Lahammar ble begge skadd i en orkan i 1952, samme orkan som raste over Lyngholmen og som ødela båtbyggeriet der. Nr. 7 ble raskt reparert igjen, mens naustet på Lahammaren bare delvis ble ordnet. Restene av naustet sto til utpå 1960-tallet før det ble fjernet.

På Lahammeren (10) kunne alle frakte i land varer. Her var den eneste plassen der var muligheter for å kjøre ned til sjøen. Utskiftinga sier: *«Torvopløgspladsen ved Kristians og Ommunds fellessjøhus forbeholdes til felles, nødvendig benyttelse som hidtil av de av gårdens opsiddere som tiltrænger samme,.....»*¹

Alle beboerne på Vikingstad fikk beholde rettighetene til å bruke Lahammernaustet som laste- og losseplass. Informantene fortalte at naustet

derfor aldri skulle være låst. Plassen mistet sin betydning etter som veiene ble bedre utbygd på 1950-tallet og det er bare grunnen til naustet igjen i dag som kan vitne om tidligere tiders virksomhet. Den gamle veien til sjøen er det få merker igjen av i terrenget.

Nr. 6 skal være ruiner etter et beboelseshus. I Bygdaboka for Torvastad står det at Gunnar Olson (ca.1830-1920) var: «fiskar og budde ved sjøen på Osmundsjordå, bnr. 20. Melandsstråndå kalla dei jordå der han budde.»⁴ Sønnen hans het også Gunnar (1869-?) og var fisker, snekker og båtbygger. Han drev med båtrepasjoner her nord for naust nr 7. Huset står ikke avmerket på utskiftingskartet fra 1886 og ble da sannsynligvis bygd etter dette. Huset ble revet eller flyttet i slutten av 1920-årene eller helt i begynnelsen av 1930-årene.

I SEFRAK-registreringen av Vikingstad er disse naustene ikke tatt med: nr.3,5 og 12. Disse er sannsynligvis ikke tatt med på grunn av at bygningene er av forholdsvis ny dato. Nr.3 viser seg likevel å kunne gå tilbake minst til 1880-årene. Naustet ble flyttet til Vikingstad i 1951 fra Stange. På et utskiftingskart for gården Stange fra 1891 er naustet inntegnet⁵ og det er lite sannsynlig at naustet var nytt på denne tida. Det skal ha vært drevet notbruk der i flere årtier. Kystbefolkningen visste å utnytte ressursene maksimalt. Hus og naust ble flyttet, bygd opp igjen og brukt på ny.

Ser vi på naustgrunnene, var det ikke bare bøndene på gården som kunne disponere disse. Naustet som tidligere sto på grunnen til nr 3, var eid av en husmann som bodde på «Kyrkjereinå» på Vikingstad.⁶ Han leide naustgrunnen for 80-90 øre i året. Dette leieforholdet opphørte i 1928 og naustet står i dag som nr. 4 på kartet. Det var altså mulig at en kunne bygsle naustgrunn av andre og sette opp naust når en ikke hadde tilgang på slik grunn selv. Dette gjaldt om en var husmann, eller bonde på en gård som ikke selv hadde strandrett. I Bjørgavikjø, som har en samling av tre naust litt lenger sør på gården Vikingstad, hadde Haugegården bygslet naustgrunn og bygd seg opp et stort naust - «Hauganaustet». Haugebuen eide ikke strandlinje selv.

Ellers i Vikingstadvågen er det ruiner etter minst to eldre naust på nordsida øst for nr. 8. Det ligger også en liten ruin inne i Melandsstrandå nord for nr. 7. Det er uvisst om dette har vært naust eller beboelseshus.

Stedsnavn vest for Vikingstad

Stedsnavna som er samlet inn, omfatter farvannet der færingene ble brukt i til daglig før motoren gjorde sitt inntog og utvidet aksjonsradiusen betraktelig. De fleste av stedsnavna er fortsatt i daglig bruk og har som før en viktig funksjon når en vil høre hvor det er fisk å få.

Ikke minst når det gjelder gamle fiskeme må en vite hvor de enkelte holmer og skjær ligger og hva de heter. Et av stedsnavna er rett og slett Me

(nr. 30). Det var en god plass å sette garn og da skulle en begynne setting fra nordenden av Långholmen når en hadde åpning til å se inn i Bustøysundet mellom Långholmen og Morsfelt.

Stedsnavnsområdet ligger mellom Karmøy og Føyne (Feøy) i vest. Enda lenger vest blinker fyret på Sira (Utsira). Det er et værhardt område selv om det har en fin skjærgård med mange øyer og holmer. Farvannet er lumsk med sine fluer og båer, og vinden friskner fort til. Mange tragedier har derfor utspunnet seg her vest. I 1862 kullseilte og druknet Nils og Ola Rasmusson bare 16 og 13 år gamle ⁷. I 1928 ble 3 mann reddet da en driver fra Ytreland var gått på grunn på Flattmøyskjæret. 5 mann omkom. De som ble reddet, ble halt om bord i ei redningsskøyte ved hjelp av tau som ble skutt ut med redningsgevær ⁸. Folk fra Vikingstad var med på denne redningsoperasjonen.

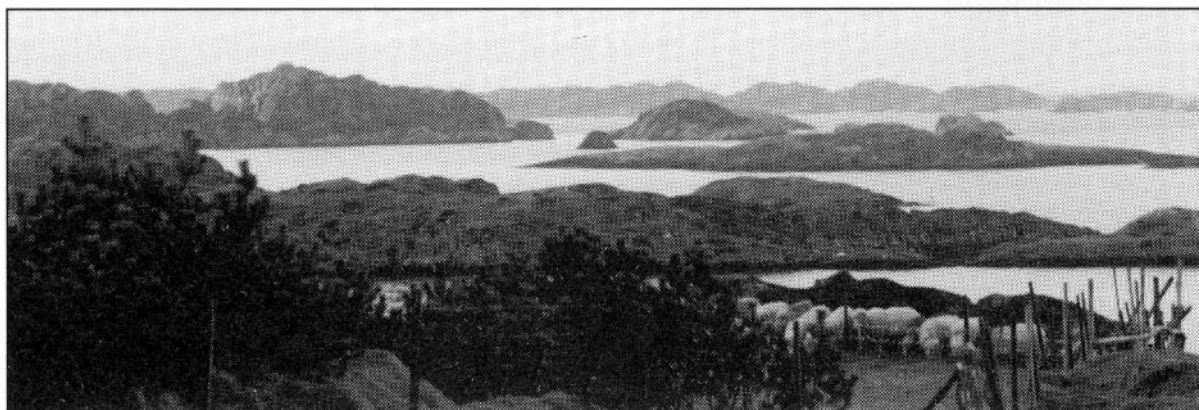
Helt fram til 1965 var området delt mellom to kommuner - Avaldsnes og Torvastad. Dette hadde blant annet betydning for hvor og når en kunne fiske hummer. De to kommune hadde ulike datoer når fisket kunne begynne.

Området er også knyttet til ulike sagn både om konger og troll. Det viser de nedenforstående fortellingene:

«Da St. Olaf engang blev forfulgt gjennom Karmsund, og en anden fientlig Flaade ventede paa ham ved Sletten, roede Kongen med sit Skib ud til Skillingstad og lod her sit Fartøi trække igjennem Brækkedalen, der fordum hadde været et Sund, som skilte Nordvestpynten af Karmøen fra dens øvrige Fastland, men som efterhaanden havde oppfyldt sig med Tang og Sand og dannet den nuværende Myrdal. Han lagde derpaa sit Skib i Vikings-tadvaagen indtil hans Fiender vare dragne bort....» ⁹

«På Utsira bodde det engang en rise. Han eide hele øya og hadde mange kyr og sauer.

En dag han sto og kinna smør, stakk sinnet ham da han fikk se Avaldsneskirken som de holdt på å bygge. Sinnet tok så hardt på at han treiv

Saupsteidn

lite avrundet skjær til venstre for midten av bildet.

(Foto: EV)

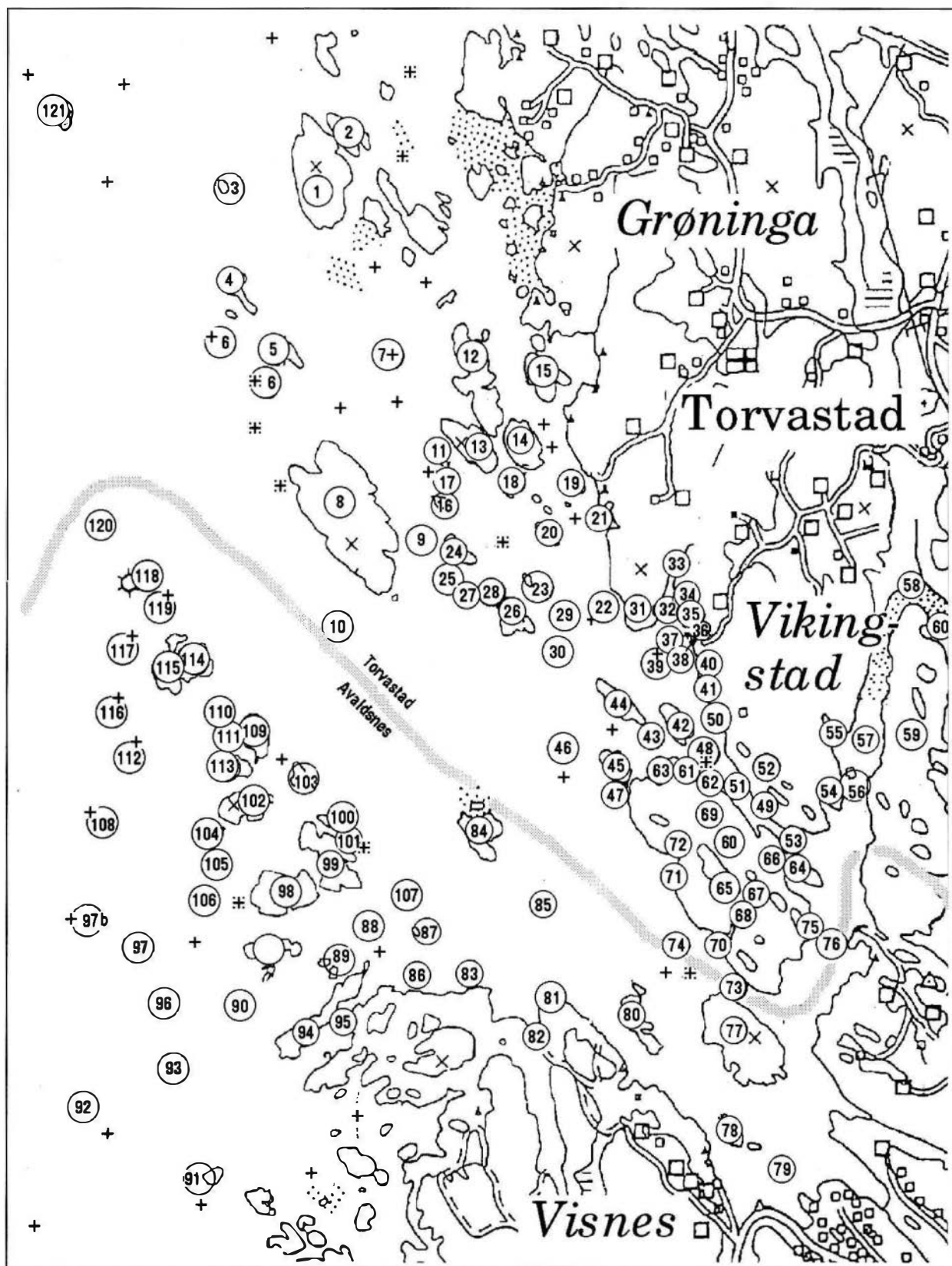
kinna og kastet den over Sirahavet og inn mot Karmøy. Men kirken traff han ikke. Det som var i kinna, falt ut og ned i sjøkanten ved Visnes. Det ble til en stor stein som stikker opp av sjøen, og som kalles Saupsteinen (stedsnavn 87). Kinnå for videre over Karmøy og Karmsundet og falt ned i markene på Spanne. Den står der den dag i dag og kalles Kinnesteinen.»¹⁰

Stedsnavn vest for Vikingstad

Stedsnavn ¹¹

Merknader om navn og sted

1 Ingøynå	- eng, beite for dyr
2 Ingøykalven	- nes
3 Haraskjer	- ligner en hard kuletopp
4 Nore Tednholmen	- tedna er dialektord for terne
5 Søre Tednholmen	
6 Tednholmsfluene	
7 Kjørkjefluene	- fluene ligger i leia der folk på Føynå rodde til kirke
8 Långøynå	- lang øy
9 Långøyosen	- sund med sterk strøm
10 Långøyfjorden	
11 Silkjeberssskjere	
12 Långgardsholmen	
13 Skarvaglette	
14 Kodløynå	
15 Svinholmen	- brukt til svinebeite om sommeren
16 Kiel	- holme
17 Kiel	- sund
18 Lyngskjer	- mye lyng på holmen
19 Kjøttmøyskjer	
20 Tarvastakobbholmen	- ved Torvastad i motsetning til Kobbholmene lenger vest
21 Tresvikane	
22 Gryteskjere	
23 Gulaskjer	- mye messinglav
24 Hestholmen	- lav holme, hestebeite?
25 Hestholmsskjere	
26 Småurter	- sammenlignes med øygruppen Urter mellom Utsira og Føynå, en samling småholmer
27 Småurtersonde	
28 Småurterklubben	- liten høy holme
29 Småurterskåltane	- fluer
30 Me	- fiskeplass for garn mellom Småurter og Långholmen
31 Skuddnes	- høyt nes som stikker fram
32 Norevåjen	
33 Søylå, Laurastrandå	- søylebunn innerst, yngre navn etter siste beboer i strandsitterhuset her

34	Lahammaren	-	det lå et naust her før, alle på garden hadde lov å ta i land varer her
35	Hammaren	-	høyt, lite nes
36	Vikjingsadvåjen, Våjen	-	etter Olav Rygh av mannsnavnet Vikingr ¹²
37	Brurå	-	lite skjær i innløpet til Våjen, nå enden av moloen
38	Brudgammen	-	lite skjær inni Våjen
39	Sjepaflunå		
40	Urene	-	bratte stup uti sjøen
41	Preikestodel	-	firkantet, flat bergknatt som henger utover sjøen
42	Morsfelt		
43	Morsfeltskjere		
44	Långholmen	-	lang holme
45	Høgholmen	-	høy holme
46	Høgholmsskjere		
47	Høgholmssonde		
48	Gulltånen/Låven	-	flu
49	Jektastø	-	lita vik
50	Björgavikjå		
51	Bustøysonde		
52	Björgje	-	høyeste punkt og området rundt har samme navn, felleseie på gården
53	Såme	-	stedet der husdyrene svømmer over til Bustøynå til sommerbeitet
54	Berlaugetre	-	tidligere badestrand
55	Tresstrandå/vikjå		
56	Børesholmen		
57	Stångavåjen	-	to steder som har samme navn
58	Klobben	-	høy knatt innerst i bukta
59	Landanes	-	langt nes
60	Bustøynå	-	Buste=faddergave og bryllupsgave-heimefylgje for ei brur som kom fra Visnes og ble gift til Vikingstad ¹³
61	Nore stølsodden/ Noravindsstø	-	stø i nordavind når de skulle støle om sommeren
62	Stølsodden	-	stø i sønnavind under stølinga
63	Smalatøkje	-	der de tok sauene om bord i båtene etter sommerbeiting
64	Hestklobb	-	høyt nes, tok føll i land på vestsida der det var ei hylle i berget
65	Storhaug	-	høyeste punkt på øya
66	Austredael		
67	Mittedael		
68	Vestredael		
69	Stølssetta	-	største sletta på øya
70	Søra kaste	-	kastet mye etter makrell, tidligere antagelig etter sild
71	Nora kaste		
72	Ramsahåla	-	tidligere mye ramsløk her

73	Bustøyskjere	
74	Bustøyfluene	
75	Asadl	- bratt stup ned i sjøen
76	Grasholmen	- liten holme med gress
77	Ingøynå	
78	Bårholmen	- liten, høy holme, bratt på alle kanter,
menes å være tidligere bygdeborg
ankerfeste her
79	Dunjå	
80	Sjáholmen	
81	Digermulen	
82	Digermulsboktå	
83	Paddå	
84	Lamholmen	
85	Lamholmsflunå	
86	Kádlå	
87	Saupsteidn	- se eget sagn
88	Domarflunå	
89	Setrahompane	
90	Knuts flunå	
91	Svortesker	- svart skjær
92	Gronkeflunene	- gammel skipspropell skal ligge her
etter et malmskip som skulle til
Visnes gikk på grunn her
93	Janaskålten	
94	Straumholmen	
95	Straumsond	- sterk strøm
96	Gråbakjen	
97	Litle Gråbakjen	
97b	Gråbakjeboen	- bryter uansett vær
98	Trunå	
99	Sneikjesholmen	
100	Mortholmen	
101	Mortasond	
102	Store Vetaland, Vetalaen	
103	Litle Vetaland	
104	Tårensboen	
105	Litla Svensskjere	
106	Stora Svensskjere	
107	Sjeieskåltane	
108	Viaflunå	- stor, vid flu
109	Store Kobbholmen	
110	Litle Kobbholmen	
111	Kobbholmssonde	
112	Kobbholmsskåltane	
113	Simonsnaje	
114	Tuholmen	
115	Tuholmshaven	
116	Tuholmsflunå	
117	Hodnaflunå	
118	Flattmøy	- flat holme
119	Flattmøyboen	
120	Flattmøyflunå	
121	Tjeransskjer	
122	Varholmsfluene	

Bruk av Vikingstadvågen

Hva slags fiske eller andre aktiviteter var det som ble drevet med base i Vikingstadvågen? De fleste aktivitetene dreier seg om fiske, men de omfatter også blant annet støling.

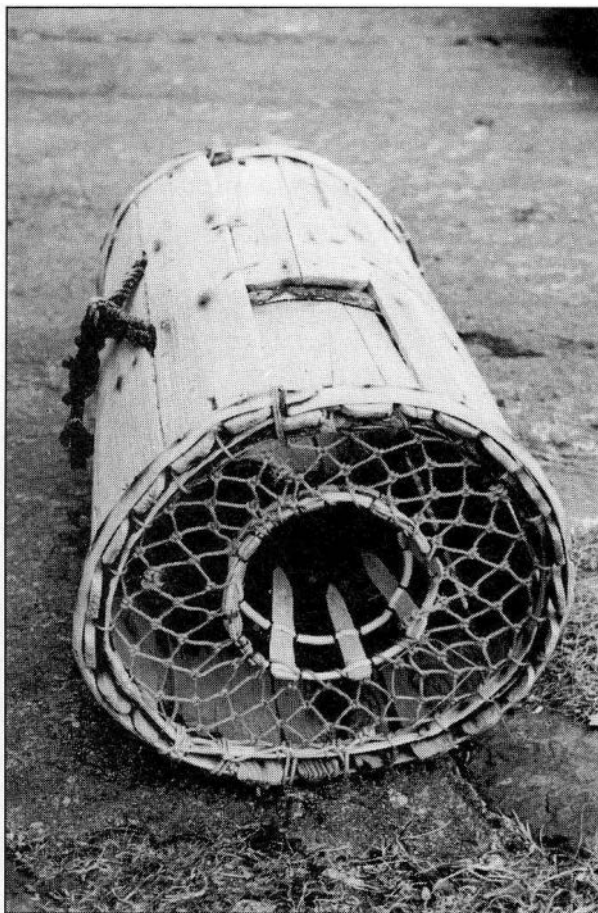
Hummerfiske

Hummerfiske ble drevet på en tøff årstid. Åpningen på fisket i den gang Torvastad kommune, var 1. desember og i nabokommunen Avaldsnes var det 1. januar. Det var viktig å være klar når fisket åpnet, for det var kamp om de beste plassene og fisket var best i begynnelsen av sesongen. Da kunne en få en hummer pr. teine, mens det minket utover i sesongen. En fisket sjelden mer enn i 3-4 uker. Ut i april begynte en fisket igjen og holdt da på til i slutten av juni.

Det fortelles ulike episoder fra hummerfisket der fiskerne så seg leie på alle de fremmede hummerteinene som ble satt rett utenfor deres egen stuedør. Om en fortelles det at han i forargelse samlet båten full av teiner og søkkte alle på dypet. En annen dro opp teinene og la dem på land.

John brukte 50-60 teiner til vanlig, 70 stykker på det meste. Han fisket mest med far sin. Det var nødvendig å være to når en hadde både robåt og teiner å holde orden på. Dette var også vanlig arbeidsmåte på en del av de andre gårdsbrukene på Vikingstad. Teinene ble trukket i lysningen om morgenen og de første 4-5 dagene ble de også trukket om kvelden i mørket om været tillot det. Da måtte de bruke lykt for å finne vakene. Under fisket i april var det viktig å komme seg ut tidligst mulig om morgenen. Da begynte de gjerne å dra teinene i 3-tida. Hummeren gikk grunt på denne tida og den hadde lett for å komme seg ut når det ble lyst. Da kom de hjem igjen akkurat tidsnok til å stille i fjøset.

I slutten av 1930-årene kunne John få opptil 40-45 hummere pr. dag i begynnelsen av sesongen.

Rund hummerteine med kalver av trespiler.

(Foto: EV)

*På sildefiske med "Stong".
(Foto: Lånt av John M. Vikingstad)*

Prisen på hummeren var ca. kr 2,50 pr. kilo.

Hummeren ble levert levende og ble pakket i kasser. Ole Bendiksen (kalt Ole Elvøynå) kjøpte opp hummeren og leverte den videre til Bjelland i Stavanger.

Redskapen som ble brukt, var runde, avlange treteiner med kalver av tynne trespiler. Tauet var grastau eller kokostau og vaket var av kork. Maten ble festet med tau til en krampe i luka på teina. Maten skulle helst være 2-3 dager gammel og være halvsur.

Teinene ble satt på plasser der det var stein og ur, men også der det var mye tare (skråma). De ble satt ut helt fra de nærmeste holmene og skjærene til de ytterste fluene vest mot Føyno alt etter vær og vind og om hummeren gikk grunt eller dypt.

Hummerfisket hadde sine gode og dårlige perioder. Fisket var særlig godt under andre verdenskrigen. Færinger ble brukt til hummerfisket fram til slutten av 1940-årene. Etter den tid brukte fiskerne mest motorbåt. Etter at John fikk seg skøyte, drev han helst med andre fiskerier. Etter salget på skøyta «Stong» i 1961, begynte han igjen å fiske etter hummer og holdt på med det til 1965. Da var det ikke regningssvarende å drive lenger.

Teinematfiske/heimefiske

Det gikk med mye fisk til teinemat. Til dette fisket ble det helst brukt dorger selv om de også satte garn. Da brukte de helst kløyvde makrellgarn. På dorgene ble det brukt blanke kroker (ånglar). På disse ble det festet skinn fra buken av lange. Dette var blitt tørket og ble da skinnende hvitt (långeskin). Ellers ble det brukt hønsefjær som ble festet til kroken.

Fisket etter teinemat foregikk for det meste ved Flattmøy vest mot Føyno og ved Seiskjær, Hatt og Bjørkevær nord ved Røvær.

Teinematen ble oppbevart i en kasse på naustet. Der kunne lukta til tider være ganske sterk.

Når en drev med teinematfiske, tok en med hjem det en trengte av fisk til huset. Som regel var det rikelig til begge deler.

Sildefiske og andre sesongfiskerier

Det var vanlig at så og si alle bøndene på Vikingstad dro på sildefiske i januar. Dette gav gode inntekter så en kunne spe på de ellers magre inntektene fra gårdsbrukene. På et av naustene i Vikingstadvågen lå det fram til ca.1940 ei lita landnot som tre av bøndene her hadde parter i sammen. Denne ble lite brukt etter århundreskiftet.

I 1937 kjøpte John skøyta «Dagny» på 32 fot. Denne ble helst brukt til sildefiske (vintrafisje) utenfor Skudeneshavn og ellers til ulike garnfiskerier. I 1940 ble denne byttet ut med «Svanen» som var 42 fot. Det var fortsatt sildefiske som ble drevet i januar og februar. Etter silda var det seifiske da seien la seg på silderogna. Om sommeren var det helst makrellfiske som ble drevet nordvest for Utsira. Makrellen som ble fisket, ble levert til Utsira eller til Haugesund om en hadde ærend der. I 1946 ble «Svanen» byttet ut med skøyta «Stong» på 49 fot. «Stong» var også på driving etter sild nord mot Stadt.

Fraktfart

Under hele krigen drev John med fraktfart med skøyta «Svanen». Det var helst ved som ble fraktet. Veden ble hentet ulike steder i Sunnhordaland og i Ryfylke. Veden ble ført til bedriften Bakkevik i Haugesund der den ble laget om til knott. Fraktingen foregikk om sommeren og utover høsten.

Hauganaustet med skøyta «Stong».

Samlingsplass ved støling på Bustøy. (Foto: Lånt av John M. Vikingstad)

Støling på Bustøy

Bustøy (Bustøynå) eies av alle gårdsbrukene på Vikingstad og brukes fortsatt til fellesbeite om sommeren. Tidligere melket de også kyr her ute. Bustøy sies å ha kommet i gården Vikingstad sitt eie ved at den i tidligere tider ble gitt som brudegave da ei jente fra Visnes giftet seg hit til gården¹³.

Når dyra skulle ut på beite i mai, ble de leid ut gjennom Bjørgje til Såme. Her ble dyra tatt ned langs ei berghylle og ført på sjøen mer eller mindre villig. En færing lå her og ventet og tok ombord tauet som var festet til dyret. Færingen ble rodd over sundet mens dyret svømte etter. Her ble det ført i land og sluppet på beite. Slik skjer det fortsatt selv om færingen nå har fått påhengsmotor. Gårdsbrukene har fortsatt et fast antall dyr som de kan slippe på beite alt etter størrelsen på brukene.

Stølingen foregikk på følgende måte: Klokka 6.00 dro rundt 9 barn i 10-12 års-alderen fra «Hauganaustet» i Bjørgavikjå og ut til Stølsodden. Vindretningen avgjorde hvor de gikk i land her. Hvert gårdsbruk hadde båtplikt etter størrelsen på bruket.

Først var det å lete opp dyra og få dem til å stå stille så de fikk melket. Da var det godt å ha med ei salt sild eller ei potet som kua kunne gomle på. Det var ikke store melkeskvetten en melket, bare 2-3 liter pr. ku. Da var det viktig at ikke halvparten av melka rant ut på tilbaketuren. Det ble ofte brukt en trebit i korslignende fasong som en la oppi bøtta for at det ikke skulle skvulpe over kanten under transporten.

Da ungene var kommet hjem, var det å skifte klær slik at de kunne komme seg på skolen. Allerede i 15-tida var det å gjøre samme turen en gang til. En melket så tidlig fordi melka måtte være klar til klokka 17.00. Da ble melkespanna kjørt med hest og kjerre til Vikjo der båten «Torvastad» fraktet dem over til Haugesund. Der hentet meieriet melka. Gårdsbrukene hadde faste kjørerutiner etter dyreantallet.

Stølinga avtok gradvis utover slutten av 1930-tallet og en gikk over til kun å ha ungdyr og sauer på sommerbeite på Bustøy.

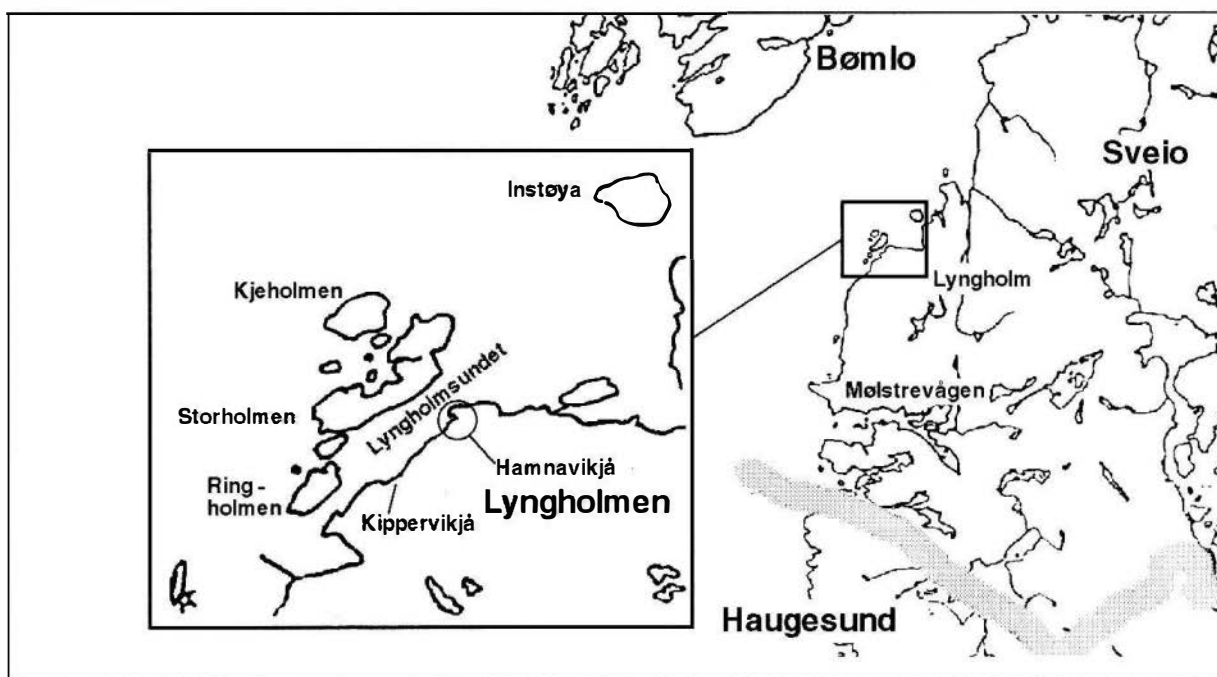
Båttyper

Hvilke båttyper var det i Vikingstadvågen i første halvdel av århundret? Den båttypen som dominerte da og også tidligere, var færingen - robåt med 4 årefester. Dette var en båtstørrelse som passet godt til bruken - forholdsvis lett å håndtere på land og på sjøen for to mann. Færingene var som oftest rigget med sprisegl.

Mange av færingene kom fra Hardanger uten at det har vært mulig å stadfeste byggestedet nærmere. På 1930-tallet var det et annet byggested som gjorde seg gjeldende for bøndene på Vikingstad. Fra 1932-1936 kjøpte tre av

bøndene her seg ny færing fra båtbyggeriet på Lyngholmen i Sveio. Kanskje ikke så spesielt at naboer liker egenskapene til en båt og kjøper lignende selv, men det viser seg at det ikke bare var på Vikingstad at interessen for disse båtene gjorde seg gjeldende. Bestillingslister fra båtbyggeriet på Lyngholmen viser at i perioden 1932-1939 ble det produsert 152 færingar og 55 motorbåter. Av disse ble det levert 30 færingar og 16 motorbåter til Torvastad. Dette var 20% av færingene og 30% av motorbåtene som ble bygd på Lyngholmen i denne perioden. Dette sier noe om populariteten til disse båtene i området og fortsatt er mange av båtene i bruk. På Vikingstad er der i dag fire færingar av denne typen.

En annan ting som gjorde at mange fiskere kjøpte nye båter i 1930-årene, var at regjeringen Nygårdsvold gav økonomisk støtte til fiskere som sto i fiskermanntallet. Dette kunne dekke nesten hele kjøpesummen til en færing - ca. 70-80 kr - og halve kjøpesummen til en motorbåt som da kostet ca. 500-600 kr. En del av Lyngholmsbåtene gikk derfor også under navnet «Nygårdsvoldsbåter».

Båtbyggeriet på Lyngholmen i Sveio ¹⁴

Båtbyggeriet startet i 1918 da Sigvald Pederson Lyngholm (1894-1972) kom tilbake til heimlassen etter å ha gått i båtbyggerlære i Strandebar i Hardanger. I løpet av 1930-årene var også to brødre til, Bent Lyngholm (1913-1992) og Nils Lyngholm (1900-1992) blitt medeiere i bedriften. Det var færingar og motorbåter som ble bygd, men reparasjonsarbeid tok også mye tid. Mellom 1920 og 1930 var det særlig mange som ville sette motor i de båtene de allerede hadde fra før. Byggearbeidene av motorbåtene ble mye gjort ute,

Motorbåt under bygging på Lyngholm i 1936.

Den rette stevnen er et kjennetegn på en motorbåt bygd på Lyngholmen.

Fra venstre: Sigvald Lyngholm, Nikklås Lyngholm og Johannes Vågå.

(Foto: Lånt av Bent Lyngholm)

mens færingene var små nok til å få plass inni et naust. I 1943 ble det reist et stort naust i Havnavikja på Lyngholmen slik at all byggingen kunne foregå innendørs. Andre verdenskrig og nedgang i etterspørsel av trebåter gjorde at aktiviteten etter hvert gikk nedover. I en orkan i januar 1952 ble naustet der byggingen foregikk, ødelagt. Virksomheten ble etter dette ikke tatt opp igjen. Totalt ble det etter bestillingslistene ved båtbyggeriet levert 113 motorbåter og 376 færingar innen virksomheten opphørte. Sigvald bygde seinere en del båter alene, mens brødrene gikk over i snekker- og bøkkerfaget.

Kjennetegn på en Lyngholmsbåt

Hva var det som kjennetegnet Lyngholmsbåtene og som gjorde dem så populære? De var kjent for å være rimelige båter av god og solid kvalitet. Båtene var bruksbåter beregnet til teinefiske og annet småfiske. De var kraftig bygd uten å være klumpete og tunge. De var brede og godt utlagde bak slik at de red bølgene godt når en gikk unna været. Det var liten sjanse for at bølgene ville fylle båten. Motorbåtene var også karakteristiske ved at stevnene var helt rette. Fiskerne visste å sette pris på godt håndverk og styrke som kunne gjøre arbeidet deres tryggere.

Andre båttyper

Informantene husker mange andre båttyper som har hatt havn i Vikingstadvågen eller Bjørgavikjøa. Det blir nevnt «gannbåt» - stor robåt, dorrier, linebåt mm. Der er ikke like mye opplysninger om alle, men noen litt spesielle båter omtales nærmere.

Rundt århundreskiftet var det en av bøndene på Vikingstad som eide ei seilskøyte. Denne ble særlig brukt til sildefiske. Overgangen til overbygde fiskefartøy var et stort framskritt når det gjaldt sikkerheten til fiskerne. Det gav også bedre muligheter for overnatting. Etter at Haugabåten kom til gards, slepte denne seilskuta etter seg til fiskeplassene slik at den kunne brukt til losjement for fiskerne. Haugabåten hadde nemlig motor. Seilskøyta ble solgt i 1920-årene.

Haugabåten er en åpen motorbåt kombinert med seil. Den fikk satt inn en Hein-motor rundt 1917-18 og er en av første båtene med motor en kjenner til på Vikingstad og i distriktet rundt. Den ble kjøpt ny av Endre Mathiasson fra Vikingstad og Endre Larsson fra Øvra-Haugo i slutten av 1800-tallet. Disse to hadde not sammen. Haugabåten er en notabåt og ble helst brukt til fiske av sild, sei og torsk på Vea-havet og ved Føyeno. Den er også blitt brukt på fiske i fjordene ved Island. Den ble da fraktet dit på et dampskip. Båten fikk skader der og ble reparert i Melandstrandå innerst i Vikingstadvågen av Gunnar Gunnarson (nevnt tidl.)

Båten ble seinere solgt til eierne av Hauganaustet. Haugabåten hadde stått lenge på Hauganaustet i Bjørgavikjøa da den ble brakt fram i dagens lys og ble restaurert i Osneshavn på slutten av 1970-tallet. Den eies nå av Karmøy Fiskerimuseum.

I slutten av 1930-årene ble motorbåter mer vanlige i Vikingstadvågen selv om motorene ikke alltid gikk som de skulle. Andre verdenskrig satte så og si en stopper for bruken av disse motorbåtene. Det var lite drivstoff å få tak i så færingen og seilet ble igjen dominerende.

En annen noe spesiell båt som var i Vikingstadvågen fra 1943-1965, var en åttring - åtte årefester- fra Hardanger. Den hadde vært brukt som «kyrkjebåt»

*Motorbåt fra Lyngholm bygd i 1941.
Eid av Bjarne Nilsen. (Foto: EV)*

der. Båten ble rigget med seil og brukt til teinefiske. Den var stor og tung, men ble brukt vekselvis med en Lyngholmsfæring for å spare på denne.

Avslutning

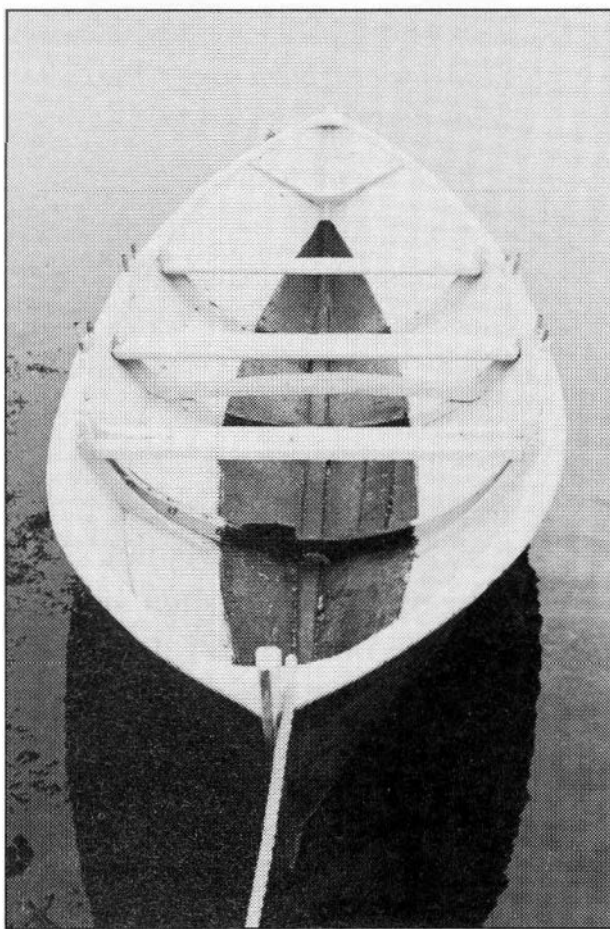
Fra århundreskiftet og fram til i dag har bebyggelsen i Vikingstadvågen endret seg forholdsvis lite. Mange av nausta står fortsatt og de samme gårdsbruka disponerer dem. Den største fysiske endringen er moloen som gir større beskyttelse mot havet enn før.

På samme måte har brukerne av nausta trukket seg mer tilbake fra havet på den måten at de ikke er så avhengig av det som før. Tidligere var det tilskuddet som havet kunne gi både i mat og penger, en nødvendighet. Nå ligger havet det som en mulighet til å få litt matauke til huset, men avhengigheten er borte.

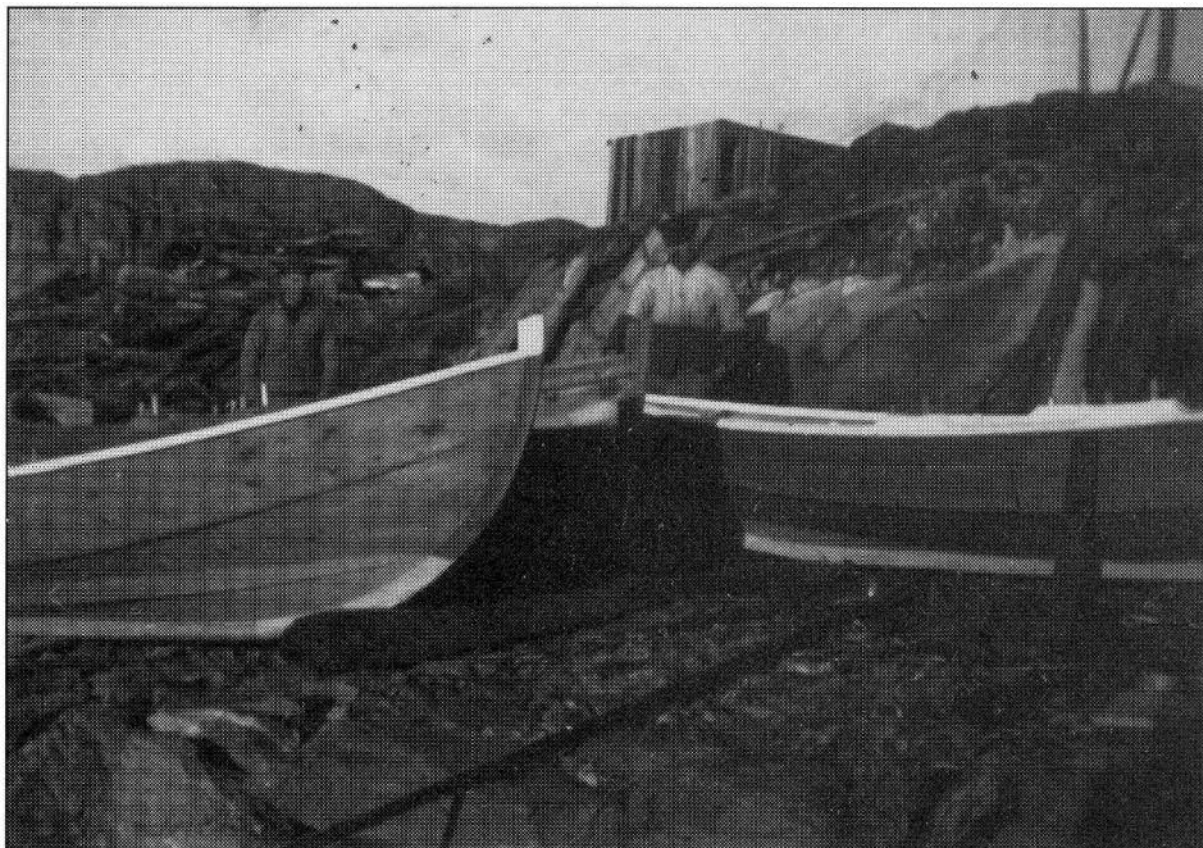
På Vikingstad var gårdsbruket det dominerende slik at få eller ingen helt gikk over i fiskeryrket. Gårdsbruk og fiske forble i kombinasjon selv om en for noen få kan si at i perioden fra ca.1940-1960, gav fisket størstedelen av utkommet. Fra 1960-tallet ble det aktuelt for en del av bøndene å få seg arbeid på land i tillegg til gårdsbruket, mens andre ved hjelp av forpakting av

jord kunne fortsette med reint jordbruk. De fleste gårdsbrukene var og er fortsatt i stor grad for små til å gi nok utkomme alene.

Fram til i dag er det blitt store skiftinger av båter i Vikingstadvågen, men fortsatt er det motorbåter i tre som dominerer, selv om plast og glassfiber er med i bildet. De gamle færingene får nå for det meste ligge i ro på naustene.

Lyngholmsfæring
(Foto: EV)

*Nye Lyngholmsfæringar (1936).
Johannes Vågå (t.v.) og Sigvald Lyngholm.
Foto: Lånt av Bent Lyngholm*

Lyngholmsfæringen - typebestemmelse og særtrekk

FÆRING

- robåt med to par årefester

SØRVESTLANDSK BÅTTYPE ¹⁵

KLINKERBYGD

LYNGHOLMSBÅT

- Utgangspunkt i Strødebarnsbåttypen ¹⁵
- 3 bordganger
- Esingene går framom rongene og er festet til naudrongene
- Stevntoppene er rette - vanlig på de fleste Hardangerbåter
- Fast tofte foran - seiltofta. De andre to toftene er løse
- Tolleganger/keiper
- Kneene på seiltofta går helt opp til øvre esingkant. Bakbandet og ekstra list ved frambandet gjør det samme
- Sterke band og ronger

Henvisninger

1. - Jordskifteverket for Rogaland, Forhandlingsprotokoll nr.1 1886-1903, Gnr.5 i Torvastad - Vikingstad.
 - Karmsund Sorenskriverembete, Pantebok nr.12, 1888-1894, pag.154-166, Gnr.5 i Torvastad - Vikingstad. s. 19
 - Utskiftingskart for gården Vikingstad - 1886
- Bygdebok for Torvastad, s.136
2. - SEFRAK-registreringer for Torvastad - Hauge krets, 1982
3. - Informanter: John M. Vikingstad (f. 1917) Bjarne Vikingstad (f. 1923)
4. - Bygdebok for Torvastad, s.178f
5. - Bygdebok for Torvastad, s.97 ,nordligste naust, bruk 4
6. - Bygdebok for Torvastad, s.177
7. - Opplysninger fra slektslister samlet av Georg Klepp.
8. - Norges bebyggelse, Rogaland, nordre del, s.950
9. - Bygdebok for Torvastad, s.190. Etter: Norske sagn av Andreas Faye fra 1844.
10. - Lars Svendsen: Sagn og historier fra Karmøy - utdrag Hefte utarbeidet av Pedagogisk senter, Karmøy kommune
11. - Inge Særheim, leder for Stedsnavnsprosjektet i Rogaland opplyste at området vest for Vikingstad ikke var nøyaktig registrert. Opplysningene om stedsnavna er fra tidligere nevnte informanter .
12. - Diskusjon om navnet i Bygdebok for Torvastad, s134f.
13. - Bygdebok for Torvastad, fotnote s. 137
14. - Informanter:
 - Knut Lyngholm (f.1932), sønn av Nils
 - Sigurd Lyngholm (f.1937), sønn av Bent
 - Bent Lyngholm (1913-1992)
 - Nærmere opplysninger om virksomheten ved båtbyggeriet Prosjektoppgave, Færingen hans John - en lyngholmsbåt - bygging, miljø, bruk, Evy Vikingstad, 1991
15. - Øystein Færøyvik, Vestlandsbåter, s.78ff og s.86

*«Haugabåten»
I Karmøy Fiskerimuseums eie.
(Foto: Kjell Strand, Haugesund Avis)*